

Nemzeti Agrár Környezetvédelmi Program

Környezetkímélő, a természet védelmét szolgáló mezőgazdasági termelési módszerek támogatása

Január 1-jei hatállyal lépett életbe a Nemzeti Agrár Környezetvédelmi Program, melynek célkitűzése olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek, a biodiverzitás megőrzésén, a táj értékeinek megőrzésén és egészséges termékek előállításán alapszik.

A programokban való részvétel önkéntes, a gazdálkodók maguk döntenek el, hogy részt kívánnak-e venni benne. Az országos programokhoz bárki csatlakozhat, a regionális és helyi programokhoz természetesen csak azok, akik a meghatározott régióban vagy kistérségben gazdálkodnak. Ezért is fontos a célterületek, a térségek pontos lehatárolása. A gazdálkodó, miután megismerkedik a feltételekkel, és úgy dönt, hogy csatlakozni kíván, 5 éves szerződést köt, amelyben vállalja, hogy a szerződésben foglalt feltételeket betartja. Ennek fejében évente rögzített (hektáronkénti vagy számosállatra viszonyított) támogatást kap a szerződött időszakban.

A támogatás fedezi a felvállalt intézkedések miatti jövedelemvesztést, a felmerülő többletköltségeket és tartalmaz további 20% ösztönzést, annak érdekében, hogy a célprogramokat vonzóbbá tegye.

A célprogramok

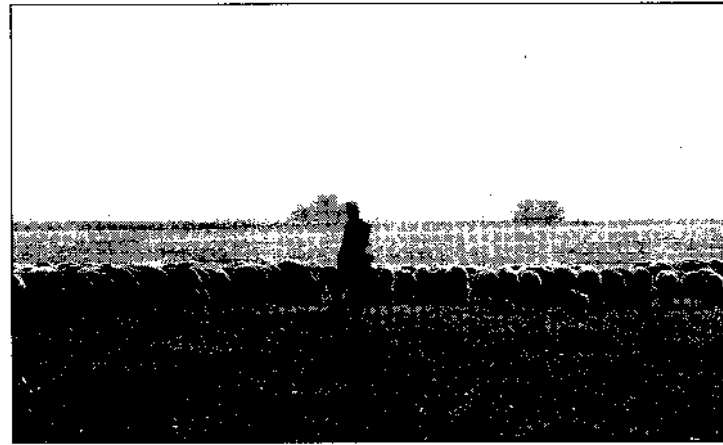
Az első fő típust az úgynevezett horizontális vagy országos célprogramok alkotják, amelyek a hazai mezőgazdasági földhasználat teljes területére kiterjednek. Különböző támogatási programok révén segíti a környezeti szempontokat is figyelembe vevő gazdálkodási tervezés elterjedését, az integrált növény-, zöldség-, illetve gyümölcsstermesztést, az ökológiai gazdálkodás elterjesztését, valamint különféle gyepterületek és vizes élőhelyek megfelelő hasznosítását.

A célprogramok másik fő típusait az ún. zonális vagy térségi programok képezik, amelyek az adott térség környezet- és természetvédelmi szempontú mezőgazdasági földhasználatát segítik, hozzájárulva az egyes térségek adottságaihoz illeszkedő gazdálkodási formák elterjedéséhez.

Agrár-környezetgazdálkodási alprogram

Az alprogram intézkedései között a gazdálkodás körülményeit feltáró felmérés végrehajtása, a környezeti szempontokat figyelembe vevő, a teljes gazdaságra kiterjedő középtávú gazdálkodási terv elkészítése és bizonyos táj-, természeti-, talaj- és vízvédelmi alapintézkedések végrehajtása szerepel.

A terv elkészítését a megfelelő szaktanácsadói hálózat igénybevétele a gazdálkodó és regisztrált szaktanácsadó szervezet közö-

sen végzi. Az alprogramban való részvétel együtt jár egy képzési programban való részvétellel is.

Az alprogramban való részvétel a következő intézkedések megvalósítását jelenti:

a gazdaság környezeti-termelési adottságainak felmérése (talaj, természeti értékek, stb.),

vizsgálat más célprogramban való részvétellel,

vetésgörög és talajművelés tervének kialakítása,

talajvizsgálaton alapuló tápanyag-gazdálkodás tervének kialakítása és végrehajtása,

a növényvédelemre vonatkozó környezetvédelmi előírások betartása,

alapvető talajvédelmi és természetvédelmi intézkedések,

a gazdálkodási tevékenységről napló vezetése,

képzési programban való részvétel.

Integrált gazdálkodási célprogram

Az ökonomiai és ökológiai szempontok együttes érvényesítésének terjedése szembetűnő Európában. Ez a célprogram az integ-

rált természeti eljárások elterjedését kívánja elősegíteni. A programban résztvevők vállalják az integrált termesztés előírásainak betartását. Alapvetően a következő intézkedéseket kell betartani:

a gazdaság környezeti-termelési adottságainak felmérése (talaj, természeti értékek, stb.),

vizsgálat más célprogramban való részvétellel,

vetésgörög és talajművelés tervének kialakítása,

talajvizsgálaton alapuló tápanyag-gazdálkodás tervének kialakítása és végrehajtása,

integrált B megelőzésen alapuló B növényvédelem szabályainak alkalmazása,

talajvédelem,

tájvédelem,

a gazdálkodási tevékenységről napló vezetése,

képzési programban való részvétel.

Ökológiai gazdálkodási célprogram

Ez a célprogram az ökológiai növénytermesztést és állattartást folytató gazdálkodóknak, illetve az arra átállni szándékozóknak nyújt támogatást. Óshonos állatok tartása esetén állatonként extra prémium kifizetése jár.

Az átállási periódusban az átállás miatti jövedelemvesztést kompenzáló, magasabb támogatási összeg kifizetése indokolt.

Extenzív gyephasznosítási program

Az ország területének kb. 11%-a, mintegy 1,1 millió ha területe gyeppel van borítva. A gyepek csaknem 70%-a alacsony produktívusú, és csak 5%-a jó termőképességű.

Homoki gyeppaszdálkodás

Sérülékenyséjük miatt a homoki gyepek csak kis állatlétszámot (0,3–0,5 számosállat/ha) képesek eltartani, amit hagyományos tápanyag gazdálkodás viszonyai között az önellátásra törekvő kis családi gazdaság 2–3 szarvasmarhával és 8–10 juhval, illetve kecskével megfelelően biztosít.

Szikes legelők és legeltetési rendszerek

A szikes puszták megfelelő állapotának és biológiai sokféleségének fenntartása általában viszonylag erős legeltetést igényel, melyet a terület növényállományának, megfelelően rövidfűvű területeken elsősorban juhokkal, a magasabb fűvű területeken szarvasmarhával történő legeltetéssel lehet biztosítani. Ráadásul a feltétlen gyepeként számon tartott szikes puszták egyetlen fenntartható hasznosítási módja a juh-, szarvasmarha- és lólegeltetés.

Rétgazdálkodási rendszerek

Nedves talajú vagy időszakosan vízzel borított területek kínálnak lehetőséget a rétgazdálkodásnak. A szárazzá vált területeket legelőként hasznosítják, ami mind talajukat, mind vegetációjukat károsítja.

Legelőerdők és fás legelők

Területük mára már minimálisra zsugorodott. A fás legelők természetvédelmi szempontból, elsősorban tájképi szempontból értékesek. A megváltozott gyeppaszdálkodási technikák, a hagyományos ismeretek eltűnése, továbbá a szarvasmarha, illetve juhtenyésztés válsága miatt megfelelő kezelésük ma már nehézséget okoz.

Vizes élőhelyek

Árterületek

Megkülönböztetett figyelmet érdemelnek a hullámtéri szántók. Különleges funkciójuk lehetne a folyókat érő tápanyag-terhelések megszüntetésében, amit nem tudnak betölteni, amennyiben még a hullámtéren belül is további vegyi terhelések érik, ezért nagy jelentősége lenne a természetes hullámtéri élőhelyek helyreállításának.

Vízfolyások parti sávja

A legalkalmasabb hasznosítás a begyepesítés vagy a művelésből való kivonás lehet, alapvető természetközeli állapot kialakításával, illetve fenntartásával, esetleg az elgyomosodás megelőzésével.

(Folytatás a 8. oldalon)

(Folytatás a 7. oldalról)

Nadgazdálkodás

A nád hasznosítása egyike a leginkább extenzív földhasználati módoknak. A nád aratására leginkább speciális gépeket alkalmaznak, ezek azonban szennyezik a területet (olajfolyás). A gépi aratás homogenizálja a nádat. A mozai-kosság fenntartása igényli a kézi nádaratást. Hasonló probléma a gyenge minőségű területek művelésének elhagyása, pedig a gyengébb minőségű nádat energianyelésre, gomba-táptalaj készítésére lehetne felhasználni.

Halastavak

Összterületük mintegy 27 000 ha, de ebből csak kb. 17 000 ha üzemel. A rendszer megfelelő kezeléssel fenntartható, illetve évenként folyamatosan megújítható. A kezelés elemei:

a tavak „pihentetése”, azaz egy-egy tónak a szárazon tartása rotációs rendszerben, ami lehetőséget biztosít az iszap egy részének eltávolítására és a nap „csíraölő hatását” kihasználva a tőfenék fertőtlenítésére,

növényi tápanyag-bevitel szeres, illetve műtrágya adagolásával, haltakarmányozás, szükség esetén vízpótlás, méz adagolása a víz pH-jának fenntartása érdekében.

Rendszeres és tartósan belvízzel sítított mezőgazdasági területek

Hazánk szántó területének néhány százalékát az éves időjárástól függően rendszeresen borítja belvíz. Különösen a tavalyi, 1999-es év szomorú tapasztalatait nézve, indokolt e területek más irányú hasznosítása.

A jelenleg főleg szántó hasznosításban levő területek alternatív hasznosítása (rét–legelő, nádas, halastó, stb.) támogatható az agrár-környezetvédelmi célprogram révén, és akár alternatív jövedelemforrások kialakítását (ökoturizmus, feldolgozóipar, kézműves-ség, nádfeldolgozás, stb.) is lehetővé teszi.

Az Érzékeny Természeti Területek Hasznosítása (Térségi zonális célprogramok)

Az EU-ban már régóta működő Environmentally Sensitive Areas B ESA rendszer mintájára, a hazai viszonyokhoz igazítva hozták létre.

A térségi programok alapvetően a kisebb termelési potenciállal, de jelentős természeti értékekkel rendelkező területek célprogramjai. Ezekben a programokban a környezet, természet- és tájvédelmi szempontok hangsúlyos megjelenése a jellemző.

Az alábbi intézkedések megvalósítására adnak lehetőséget:

- extenzív, védelmi célú termelési módok alkalmazása,
- szántó–gyep konverzió,
- természetvédelmi célú gazdálkodás,
- őshonos állatok külterjes tartása,
- élőhely-rekonstrukció és fenntartás,
- biotróphálózat kialakítása,
- egyes fajok élőhelyeinek fejlesztése,
- tájvédelmi célú gazdálkodás,
- tájrekonstrukció,
- vízfolyások parti sávjainak védelme, felszín alatti vízbázisok védelme,
- talajvédelmi módszerek alkalmazása.

A térségi célprogramok keretében egy-egy térség ökológiai adottságainak és védelmi szükségletének megfelelő előírásomások fejében kapnak támogatást, illetve kifizetést a gazdálkodók. A zonális programok célterületei lehetnek:

- integrált természetvédelmi és tájvédelmi,
- vízvédelmi,
- talajvédelmi zónák.

Képzési és demonstrációs programok

(A gazdálkodók képzése, szaktanácsadás, környezeti tudatformálás és tájékoztatás)

A privatizáció révén sok olyan új földtulajdonos kezdett földművelésbe, akinek nincs meg a szükséges képzettsége ehhez. Nemzetközi fórumok is javasolják a szaktanácsadók környezet- és természetvédelmi ismereteinek bővítését a természetvédelem és a mezőgazdaság érdekeinek hatékonyabb integrálása érdekében, az alábbi témakörökben:

- növényvédő szerek környezetkímélő alkalmazása, integrált növényvédelmi eljárások, biológiai védekezés,
- tápanyagok környezetkímélő alkalmazása,
- vízminőség védelem,

- erózió és defláció elleni védelem,
- hulladékgyűjtés, hulladékgyűjtés,
- alternatív gazdálkodási és földhasználati módszerek, biogazdálkodás, extenzív gazdálkodás,
- természetvédelmi célú gazdálkodás,
- értékes élőhelyek fenntartási módszerei.

Annak érdekében, hogy a program sikeres legyen, a gazdálkodók részére a jelenlegi mezőgazdasági intézményrendszerre alapozva és annak továbbfejlesztésével ki kell alakítani egy többfunkciós háttérhálózatot, amely segíti a program működését.

A hálózat nevéből is adódóan – az agrárkörnyezeti programokhoz kapcsolódó oktatási, képzési, kutatási, tervezési, szaktanácsadási és demonstrációs feladatokkal foglalkozna. Az agrár-felsőoktatási és agrár-kutatóintézetek, az ellenőrzéssel és szaktanácsadással foglalkozó szervezetek közösen alakítják ki.

Agrárgazdasági tanulmányok annak a sorozatnak a címe, melynek legújabb kiadványát nemrégiben jelentetett meg az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet. A kiadvány a mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzetével foglalkozik.

Felmérést végeztek 11 megye egyéni és társas mezőgazdasági üremeiben, s az alábbiakat állapították meg:

- A rendszerváltozást követő földprivatizáció rendkívül elaprózott földtulajdoni szerkezetet hozott létre.
- A tulajdoni elaprózottsággal szemben a föld használatában erőteljes koncentráció ment végbe.

Hasonló koncentráció ment végbe az EU több országában is.

- A koncentráció jelentős részben bérlettel megy végbe. Míg a 10 ha alatti birtok 14%-a bérlet, addig az 51–100 ha közöttiek 27%-a, a 100 ha-on felüliek 40%-a.
- Az egyéni gazdaságokban a területre jutó munkaerő csökken a gazdaság nagysággal.
- Az egyéni gazdaságokban a területnagysággal nő a munka-termelékenység.

Az Európai Unió országaiban többnyire csak az 50–100 ha-on felüli gazdaságok gazdálkodói teljes mezőgazdasági foglalkozásúak.

- A gazdaságok többsége külterjes növénytermesztést folytat. A mezőgazdasági terület 76%-a a

szántó és ennek 63%-a gabona. A Nyugat-európai országok szántó- és gabonaterülete lényegesen kisebb, mint a miénk.

- A területkoncentrációval a termelés koncentrációja is végbement.
- Az értékesítés nem eléggé szervezett. Az egyéni termelőknek kevesebb, mint a fele köt szerződést. A társas vállalkozásoknál ez az arány 70–75%.

Ez a kereskedelmi szervezet és a feldolgozás fejlettségére utal.

- A megfigyelt társas gazdaságok közel 40%-a végez kistermelőket integráló felvásárló, értékesítő, termelő és szolgáltató tevékenységet.
- A megfigyelt gazdaságok traktorokkal és gépkocsikkal való felszereltsége és gazdasági épületekkel való ellátottsága viszonylag jónak tűnik.
- Az egy gazdaságra jutó gépállottság nő a birtoknagysággal, a területre jutó viszont csökken.
- A gazdaságok I ha-ra jutó adósságállománya átlagosan 1–2 éves jövedelmüknek felel meg. Egyéni hitelek között legnagyobb részarányú a gépvásárlás-

ra igénybevett hitel. A társas gazdaságokban ugyanakkor a forgóeszköz hitel a legjelentősebb, ami likviditási problémákra utal.

- A támogatások között együttesen a gépvásárlási és beruházási támogatás a legnagyobb arányú, utána következik a kamattámogatás.
- A termelők többsége nyereséges és nullszaldósnak vallja gazdálkodását és az egyéni nyereséges birtokok nagyságával.
- A fejlesztési kedv ugyancsak a birtoknagyság függvénye. Az 50 ha fölöttiek már 60%-ban kívánnak fejleszteni, 10%-ban visszafejleszteni.
- A fejlesztési fajták közül az egyéniéknél a földvásárlás és a földbérlet, majd a gépvásárlás, gazdasági épület építés és állatlétszám-növelés következik. A társas gazdaságoknál a gépvásárlás áll az első helyen, majd az építés és az állatlétszám-növelés a sorrend.

Összességben: a felmérésből úgy tűnik, hogy azok a gazdaságok, amelyek a 90-es évtized végéig talpon maradtak, stabilizálódtak. Igazán életerősnek az 50–100 ha-on felüli gazdaságok látszanak, illetőleg az erősen intenzív árutermelő kisgazdaságok.